

ΑΠ' ΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΕΛΙΚΩΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΚΡΗ, ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΩΝ ΕΛΙΚΩΝΙΩΝ ΜΟΥΣΩΝ ΚΑΙ ΜΙΑ ΑΝΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΟΥ ΕΛΙΚΩΝΑ

Κείμενο-Φωτογραφίες: Κυριάκος Παπαγεωργίου

Η μουν μερδεμένος από μικρός, όταν άκουγα τα παραμύθια για τις Μούσες. Δεν ήξερα αν ήταν ζωντανά πλάσματα, υπαρκτές θεότητες ή πλάσματα της φαντασίας και του θρύλου. Κι επιπλέον δεν ήξερα ποιος ήταν ο τόπος γέννησης, δράσης κι επιρροής τους. Όταν μεγάλωσα κομμάτι έμαθα για τις Μούσες που εγκαταβιούσαν στον Όλυμπο, αν και κει πάλι με μπέρδευε ο τόπος τους – γιατί είχα πληροφορηθεί ότι αποκαλούνταν **Πιερίδες Μούσες**, άρα τόπος τους ήταν το όρος Πιέρια, που είναι έτσι κι αλλιώς βουνό ανεξάρτητο από τον Όλυμπο, ως προς τα σημερινά ορειογραφικά δεδομένα, στον οποίο ωστόσο είχαν την κατοικία τους, σύμφωνα με τους λατρευτικούς μύθους, οι κόρες του Δία και της Μνημοσύνης. Έψαχνα δε στην πρώτη μου ορειβατική ανάβαση στον Όλυμπο, στο περίφημο **Οροπέδιο των Μουσών**, να βρω κάτι που να έχει σχέση με τις Μούσες και την καταγωγή τους. Μάταια!

Όταν πέρασαν τα χρόνια κι επειδή δεν υπήρξα ποτέ ιστοριοδίφης ή μανικός των ιστορικών πηγών, αλλά μόνο ένας ταπεινός τρυποφράχτης των ελληνικών τόπων, κάποιος μου μίλησε για κάποιες άλλες (;) Μούσες που είχαν την κατοικία τους στην **Α σ κ ρ η**, κάπου στη Βοιωτία – όπου ασφαλώς γεννήθηκαν και είχαν βέβαια τη διαμονή τους οι ωραίες εκείνες προστάτιδες των πνευματικών τεχνών. Πιο συγκεκριμένα μου μίλησαν για μια εσωτερική και δύσβατη κοιλάδα που χροώνεται από τη μια μεριά στην πολύ

εκτεταμένη βοιωτική πεδιάδα, και κλείνεται γεωγραφικά από το πτυχογενές και λοφώδες ανάγλυφο της λίμνης Κωπαΐδας και του Κορινθιακού κόλπου, αλλά συνθλίβεται από τα όρη του **Ελικώνα** και του **Κιθαιρώνα** από την άλλη.

Περισσότερο ν' αναφέρω ότι από το σχολείο είχα μάθει και για τις Μούσες που εγκαταβιούσαν στους Δελφούς, γύρω από την **Κασταλία πηγή**, στην οποία μάλιστα στόχευε, από την αρχαιότητα ακόμη, το κάθε πολυπόθητο ταξίδι οποιουδήποτε ποιητή και καταξιωμένου λογοτέχνη.

Τελικά ποιές ήταν αυτές οι Μούσες, για τις οποίες έγινε τόσος λόγος, ειδικότερα στη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα, από ένα σεβαστό πλήθος ευρωπαίων λόγιων και ειδημόνων; Και σε ποια περιοχή ζούσαν, όταν και αν ζούσαν, κατά το μύθο, την ωραία εκείνη εποχή της ελληνικής Άνοιξης;

Ήταν **Πιερίδες, Ελικώνιες ή Κασταλίδες**;

Πρόσφατα ρίχτηκα στην επιτόπια μελέτη του οίκου των Μουσών, που φέρονται να έχουν ζήσει και μεγαλοουργήσει στην **Ιερή Κοιλάδα**, την επονομαζόμενη των Μουσών, στη Βοιωτία.

Πρώτα-πρώτα στράφηκα στις πηγές και στα έργα του Ησίοδου, του μόνου αρχαίου γνώστη της περιοχής, που ασχολήθηκε με τον Ιερό τόπο των Μουσών. Ρωτώντας έμαθα πως η πατρίδα, ο γενέθλιος τόπος δηλαδή των Μουσών, συνέπιπτε με την πατρίδα του αρχαιότερου ίσως Έλληνα ποιητή, του Ησίοδου. Αυτή ήταν η περιβόητη Άσκρα, μια αρχαία πολιτεία δυτικά της Θήβας, που σήμερα βρίσκεται ανάμεσα στην πόλη αυτή και τη Λειβαδιά και η οποία, κατά την κλασική εποχή, ανήκε στο "κράτος" των Θεσπιών.

Οι πρώτοι στίχοι του Ησίοδου για τις Μούσες που έπεσαν στ' αυτιά μου σα σφαίρες ήταν αυτοί:

>> Στην πλούσια κλωρίδα των Μουσών

ΑΓΓ' ΤΗΝ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΕΛΙΚΩΝΑ

>> Κάπου εκεί θάναι το Ιερό των Μουσών.

Δώστε ν' αρχίσουμε απ' τις Ελικώνιες Μούσες το τραγούδι, που βασιλεύουνε στο μέγα κι άγιο βουνό τον Ελικώνα κι ολόγυρα απ' την κρήνη τη μελάνυδρη...

Ησίοδος, Θεογονία, 1-10 ⁽¹⁾

Οι στίχοι αυτοί ασφαλώς μου εξάψανε τη φαντασία και την περιέργεια να εντοπίσω τον άγιο χώρο τους και το ιερό βουνό, που άκουγε στο όνομα **Ε λ ι κ ώ ν α ς**. Και δείτε – ώ! νεοελληνική πραγματικότητα – τι παθαίνει κανένας για να φτάσει σε κείνο τον μνημειώδη αρχαιοελληνικό τόπο, που ακούει στο άγνωστο όνομα «**Άσκη**» κι αποτελεί τον πυρήνα του Ιερού των Μουσών στην ομώνυμη κοιλάδα τους.

Πριν από μένα όμως θα ακούσετε τα λόγια ενός μεγάλου βρετανού ιστοριοδίφη, του Τόνυ Χάρισον, που υπήρξε συνάμα και πρόεδρος της Εταιρίας Κλασικών σπουδών στη Βρετανία, ο οποίος περιγράφει με γλαφυρότητα τι είδαν τα μάτια του και τι πέρασε ο ίδιος ψάχνοντας την Κοιλάδα των Μουσών, πίσω από το χωριό της Άσκρας:

<<... Περάσαμε μια ταμπέλα που έγραφε Άσκη. Πρέπει να ήταν η αρχαία Άσκη, όπου

*γεννήθηκε ο Ησίοδος... Στράψαμε αριστερά σε ένα χωματόδρομο... Η διαδρομή πρέπει να ήταν μακρύτερη από όσο περιμέναμε... Ένας σωρός σκουπιδιών και ελαστικών παλιών φορηγών σιγόκαιγαν, χωρίς να τα προσέχει κανείς... Αυτή είναι πραγματικά η εποχή του σιδήρου, που αναφέρει ο Ησίοδος, σκέφτηκα... Μ' αυτές τις αποκαρδιωτικές σκέψεις φτάσαμε σε ένα χωριό με τρία καφενεία, γεμάτα άντρες που έπιναν καφέ... η ταμπέλα του χωριού έγραφε **Παναγία**, κι αυτό έβγαλα το κεφάλι μου και ρώτησα "Πού είναι η Άσκη, παρακαλώ" κι ένας γέρος μου απάντησε "εδώ είναι"... Δεν υπήρχαν ίχνη του καμμένου του Ησίοδου. Εδώ είναι ένα μέρος που δεν εγκρίνει κανέναν τουριστικό οργανισμό... Τότε ο άνθρωπος που είχα ρωτήσει έκανε μια από κείνες τις λιτές ελληνικές χειρονομίες που σήμαινε "Γιατί στην ευχή ήρθατε στην Άσκη; Μήπως χάσατε το δρόμο σας;" Ο δρ Τάπλιν τους εξήγησε ότι θέλαμε ν' αποτίσουμε φόρο τιμής στη γενέθλια πόλη του Ησίοδου... Ένας από τους αυτόχθονες μας σχεδίασε πάνω σε κοντιά τσιγάρων χάρτες πολύπλοκων μονοπατιών, μέχρι που αποφάσισαν να έρθει μαζί μας ένας απ' αυτούς... Τελικά φτάσαμε στην άκρη της κοιλάδας, όπου*

διακρίναμε ένα βαθούλωμα, χορταριασμένο και γεμάτο αγκαθωτούς θάμνους: Είχε αναμφισβήτητα το σχήμα ενός αρχαίου θεάτρου... >> ⁽²⁾

Ήρθε όμως η ώρα να σας αφηγηθώ τί έπαθα εγώ, στις μέρες μας, ψάχνοντας το Ιερό των Μουσών στην περιβόητη κοιλάδα της Άσκρας.

Από την **Αλίαρο**, που βρίσκεται στη νότια πλευρά της αποξηραμένης λίμνης **Κοπαΐδας**, πήρα τη νότια κατεύθυνση για Άσκρα και Θεσπιές. Στην πρώτη διασταύρωση έκανα δεξιά και βρέθηκα σε ένα μεγάλο χωριό που το λένε Παναγία, αλλ' απότι έμαθα τελευταία τοποθέτησαν νέα ταμπέλα με το όνομα Άσκρα. Μπαίνοντας και προσπαθώντας να βγω από το χωριό, χάθηκα, γιατί δεν υπήρχε καμία άλλη ένδειξη για αρχαιολογικό χώρο ούτε κάτι για τις Μούσες. Προφανώς οι νέοι κάτοικοι του χωριού ήταν ά-μουσοι κι επεικώς αδιάφοροι. Ρωτώντας μπερδεύτηκα περισσότερο, γιατί άλλος μου έδειχνε μια κατεύθυνση κι άλλος διαφορετική. Αφού πήρα διάφορους χωμάτινους δρόμους για χωράφια κι ανηφόρες κατάλαβα ότι δεν έβγαινε τίποτα. Σταμάτησα σε ένα βουστάσιο. Ο γελαδάρης έκανε το σταυρό του στο άκουσμα των Μουσών. Έφτυσε και στον κόρφο του. Δεν είχα το θεό μου δε όταν επικουρικά τον ρώτησα αν ξέρει πού είναι η πηγή **Ιπποκρήνη** και πού η **Αγανίπη**... Γύρισα απογοητευμένος πάλι στην αφετηρία. Κάποιος χριστιανός μου είπε ν' απευθυνθώ σε ένα εστιατόριο. Εκεί μπορούν να ξέρουν. Πράγματι αποτάνθηκα στον εστιατόρα, που ή ξ ε ρ ε τ α π ά ν τ α, αλλά δεν ήξερε αυτό που ήθελα. Νέα απογοήτευση. Κινήθηκα σε μία κατεύθυνση που κάτι μου μνηούσε γεωγραφικά, αφού στο βάθος έβλεπα ένα μεγάλο βουνό, που πρέπει να ήταν ο Ελικώνας. Μπλέχτηκα σε χωράφια με κριθάρι και τριφύλι και απελπισμένος είπα να εγκαταλείψω την προσπάθειά μου. Γυρίζοντας στην Άσκρα σταματώ στην είσοδο ενός μεγάλου υποστατικού και βλέποντας μια νέα κοπέλα αποφασίζω να τη ρωτήσω, ως την τελευταία πληροφοριοδότη μου. Εκείνη μου έδειξε μια κατεύθυνση αλλά καλού-κακού λέει, να ρωτήσκει και κάποιον εκδοροσφαγέα, στα ενδότερα του χτήματος. Εκείνος βγήκε τσαλακωμένος από τα αίματα και μου χάραξε το σωστό δρόμο, τουλάχιστον ως προς την κατεύθυνση. Ήδη ο ήλιος έπαιρνε να γέρνει πίσω από το βουνό...

Παίρνοντας έναν επίπεδο χαλιμοστρωμένο δρόμο έφτασα σε μια διασταύρωση, κυκλωμένη

από δασύ πευκιώνα, μέσα στα δέντρα του οποίου ήταν φυλακισμένη μια πινακίδα που έδειχνε την Κοιλάδα των Μουσών. Πήρα έμπλεος χαράς την κατεύθυνση και πήγαινα, πήγαινα, και τελειωμό δεν είχα. Όταν έφτασα σε άλλη μία διασταύρωση, είδα στο βάθος, δεξιά στην πορεία μου και πάνω σ' ένα λόφο υπολείμματα μιας ακρόπολης. Ο δρόμος που οδηγούσε στο λόφο ήταν φοβερά κακοτράχαλος και σπαρμένος με κοτρώνια. Έφτασα σε μια ψευτοπεριτείχιση, που υποτίθεται ότι έκλεινε την αρχαία Άσκρα. Γύρισα όμως στην τελευταία διασταύρωση γιατί εμένα μ' ενδιέφερε το πεδίο των Μουσών, που προφανώς βρισκόταν μες στη βαθιά κοιλάδα που περικλείονταν γύρω-γύρω από βουνά. Και...

*Κάτω μες στο σκοτεινό φαράγγι
στους βράχους με τις βαθιές ρωγμές
βρίσκεται της Άσκρας η κοιλάδα ⁽³⁾*

>> **Η παραλία του Αγ. Νικολάου κάτω από τον Ελικώνα.**

Πήρα το δρόμο που οδηγούσε εκεί, βαδίζοντας παράλληλα με ένα βαθύ ποτάμι που λαγκάδιαζε φιδωτό μες στην θαμνώδη κοίτη του. Ήταν το αρχαίο θρυλικό ποτάμι "Π ε ρ η σ σ ό ζ". Σαν έφτασα στο τέρμα – τέρμα δεν υπήρχε, απλά η μυρωδιά που απόλυτε το τοπίο με έκανε να πιστεύω την τεματική πορεία του – σταμάτησα και είδα μιαν άλλη μικρή πινακίδα που έδειχνε την Κοιλάδα των Μουσών μέσα στη λαγκαδιά, δηλαδή μέσα στο Τίποτα...

Με τα μάτια των αλλοτινών περιηγητών και τους νόες των ποιητών ταξίδεψα στο Ιερό των Ελικώνων Μουσών, απογοητευμένος από την πατρίδα μου και το απόλυτο Τίποτα της αρχαίας Ασκρης...

Στην ίδια σύγχυση όμως είχε περιέλθει το Δεκέμβρη του 1850 ο διάσημος γάλλος συγγραφέας Γκουστάβ Φλωμπέρ, ο οποίος αναζητούσε τον Ελικώνα και τις Μούσες, πέρα από το θηβαϊκό κάμπο, γράφοντας τα εξής:

<< Ύστερα από τη Ζαγορά (εννοεί το χωριό *Ευαγγελίστρια*) λιβάδι με λίγες σκόρπιες λεύκες, απλωμένες στην άκρη του μικρού ποταμού... Δεξιά, ένα μενεξεδένιο γνάλωμα αρχίζει να κυματίζει σα διάφανο νερό πάνω στη σιδερένια απόχρωση των φύλλων>>... Και παρακάτω <<... Κανείς, απόλυτη σιωπή, καθόλου αέρας, μόνο κάθε τόσο ο θόρυβος του νερού... Ανεβαίνουμε κι άλλο και ξανοίγεται ένα μεγάλο κυμάτισμα γης που λοξεύει γρήγορα... Αριστερά ένα δάσος καστανοκόκκινες βελανιδιές, μενεξεδένιες τώρα. Ανάμεσά τους μεγάλες κατηφορικές πρασιές. Το φως ήρεμο σαν φως εργαστηρίου, έδινε στα βράχια χαμόγελο αιώνιο, αντίστοιχο με το χαμόγελο των αγαλμάτων...>>

Εδώ ο Φλωμπέρ μπερδεύεται με τη Ζαγορά (Ζαγορά θέλει να πει, που είναι το όνομα του βουνού Ελικώνας, αλλά και του χωριού Ευαγγελίστρια), αλλά και με τις πηγές των Μουσών, ψάχνοντας μάταια την πηγή της Ιπποκρήνης και το αρχαίο θέατρο...⁽⁴⁾

Όμως κι εγώ, παρ' όλο το ψάξιμο, δεν βρήκα μήτε αρχαίο θέατρο, μήτε την πηγή της Ι π π ο κ ρ ή ν η ς. Είδα στη θέση του αρχαίου θεάτρου, που τόσοι με παραπλάνησαν ότι υπάρχει, τις κερκίδες και το κοίλο, θαμμένα στην ανυπαρξία, καθώς – αν το πιστεύετε – και κείνες τις απόμακρες Μούσες, από ψηλά, από τα θεωρεία του Ελικώνα, να παρακολουθούν

τους ποιητές ν' απαγγέλλουν τα έργα τους.

"Κι ο ποιητής έπρεπε να σηκώσει το κεφάλι και να τις κοιτάξει κατάματα".⁽⁵⁾

Γύρισα βράδι στην Αθήνα και προί-προϊ πήρα πάλι το δρόμο για την Κοιλάδα των Μουσών, θέλοντας πια να σκαρφαλώσω ως την κορφή του Ελικώνα. Μήπως και βρω εκεί κανασημάδι των μουσών...

Εδώ όμως πρέπει να επισημάνω τα καιρία λάθη όλων των περιηγητών που αναφέρονται στο όρος του Ελικώνα, μιας και μπερδεύονται ως προς την ταυτότητά του.

Οι μεσαιωνικοί περιηγητές όταν ήθελαν να ταξιδέψουν στον Ελικώνα βάδιζαν ανεβαίνοντας ένα βουνό που σήμερα αποκαλείται "Ζ α γ α ρ ά ς" και το οποίο βρίσκεται ακριβώς δυτικά από την Κοιλάδα των Μουσών, αλλά δεν έχει σχέση με τον σημερινό Ελικώνα, εκτός από το ότι υπάρχει στο ευρύτερο ορεινό του οικοσύστημα.

>> Οι βαθιές χαράδρες του Ελικώνα με τον Κορινθιακό στο βάθος.

>> Η θέα από τον Ελικώνα ! Παραλία Σαράντη. (επάνω)
Απο δυτικά η κορυφή του Ελικώνα 1.748 μ.

Ο σημερινός Ελικώνας, που αποκαλείται και **Παλιοβούνα**, βρίσκεται πάνω από το χωριό Αγία Άννα, στην οποία οδηγείται κανείς, λίγο μετά (ερχόμενος από Θήβα) τη διασταύρωση της Αγίας Παρασκευής Βοιωτίας.

Η **Αγία Άννα** είναι ένα μεγάλο κι ωραίο βουνίσιο κεφαλοχώρι. Οι βασικές ορειβατικές αναβάσεις γίνονται από εδώ. Όμως εμείς θα πάρουμε το δρόμο που φεύγει δυτικά, μες από ωραία δασομένα λιβάδια και φτάνει ύστερα από έξι χιλιόμετρα στη μαγευτική τοποθεσία "Α ρ β α ν ί τ σ α", ένα ειδυλλιακό, ευρύχωρο και απίστευτα καλοφωτισμένο από το δασαρχείο Λιβαδιάς φυσιολατρικό στέκι.

Μένω άφωνος από μια τέτοια ομορφιά και την πολύ πρωτότυπη ορεινή τοποθεσία, που βρίσκεται σε υψόμετρο **1040** μέτρων.

Στο τεράστιο πλάτος του χορτολιβαδικού λιμώνα αναπτύσσονται κιάσια, αυτοφυή γήπεδα, ποτίστρες, πηγές, στέκια και μια περιζωσμένη πράσινη ανθοβολία, από έλατα και κέδρα, που παραπέμπει σε μεσευρωπαϊκά πρότυπα.

Αφήνοντας εδώ το αυτοκίνητό μας, σε ειδικά διαμορφωμένες ζώνες των δασοορίων, παίρνουμε ένα δίπελμο χορταριασμένο δρομάκι κι ανεβαίνουμε με κατεύθυνση νότια, από τη βορειοδυτική μεριά του βουνού που αναπτύσσεται μπρος στα μάτια μας.

Το ανέβασμα γίνεται με μια πλουσιοπάροχη ακτινοβολία θεσπέσιων εικόνων, και μες από συστάδες ελατιών και χρυσορρόδινων κεδρόθαμων. Ανάμεσά τους παρεμβάλλονται όμορφα λιβαδωτά και ανοιχτά ολοφάτευνα μέτωπα, για να αποθανμάξει κανείς την εξάισια διαδρομή των ελληνικών βουνογραμμών. Υπέροχες ταξιανθίες από αγριομολόχες, αγριοβιολέτες και ομάδες από υποείδη της ελληνικής ορχιδέας, που περιέχονται σε αυτό το μοναδικό χλωριδικό βιβλίο της ελληνικής φύσης, κάνουν την εμφάνισή τους και μας δωρίζουν φάσματα χρωμάτων κι ευωδιές. Ήξεραν προφανώς οι Ελικώνιες Μούσες και διάλεξαν τόπο κατοικίας – όσο μπορεί να τους αναλογεί η δύναμη της επιλογής κι η εκλογή της επιθυμίας. Εδώ λοιπόν είναι, στοχάστηκα αλλοπαρμένος, που γεννήθηκε η ορχηστρική της μελωδίας των θεών;

Με τα μάτια στραμμένα σ' εκείνο το μέρος που υποψιάζομαστε ότι μπορεί να συναντήσουμε τις μούσες και σε κάθε στιγμή πρόσφοροι ν'

αναφωνήσουμε το ώ! της ευδαιμονίας και της τύχης, σακαφαλώνουμε έναν-έναν τους αναβαθμούς και τις λάκες των υπέροχων σκαλιστών τοιχωμάτων του Ελικώνα.

Τελικά κάθε μέρος αυτής της πατρίδας είναι κι από ένα μυστικό και θαυματοποιό κονάκι μιας καταγιωτικής αποκάλυψης, τόσο δυνατής και πλαισιωμένης από ευφάνταστα οράματα, όσο και διάσπαρτης από κρυμμένες ομορφιές και μια πλούσια κοιτίδα ιστορικών και φυσικών φαινομένων.

Η ανάβαση ως την κορυφή της Παλιοβούνας, ψηλότερης κορυφής του Ελικώνα, διαρκεί γύρω στις δύο ώρες, με μια παρατήρηση, ότι το τελευταίο και αρκετά χρονοβόρο κομμάτι της γίνεται πάνω σε αιχμηρό και διάχυτο ασβεστόλιθο διασχίζοντας αρκετές δολίνες με αλλεπάλληλα στρώματα φλύσχη.

Φτάνοντας στο κολωνάκι της κορφής (**1748 μέτρα**) μία εικονική εκπυροσοκρότηση έρχεται να μας ανακοινώσει τη γέννηση των ονείρων. Ολόκληρος ο Κορινθιακός ξεδιπλώνεται μπροστά στα μάτια μας, σπλιομένος με όλο του το δυναμικό κι ολοκληρωμένο φωτιστέφανο και τη βαθιά μήτρα του γαλάζιου.

Οι θαμπογάλαξες ακτές του Μωριά, τα δάχτυλα των βουνών που παρατάσσονται απέναντί μας, τα λευκά ακρόπλωρα των βοιωτικών ακτών, τα νησιά των Αλκυονίδων, και τα σπαρμένα γαλλολίμανα κάτω από το βλέμμα μας φτιάχνουν έναν πίνακα εκστατικό που όμοιό του εύκολα δε συναντάμε στον ελλαδικό χώρο.

Κι ενώ κάθε βουνό είτε στην περιφέρεια είτε στις χωστές ηπειρωτικές κρύπτες έχει το δικό του χαρακτήρα, ετούτο δω δε μοιάζει με τ' άλλα, πρώτα γιατί σηκώνεται πάνω από τη θάλασσα, ύστερα γιατί μπουκάνεται από τις ελατοσειρές και τα κέδρα και τέλος γιατί εδωνά, πίσω από τα κέδρα αυτά και τους φουντωμένους θάμνους ίσως να κρύβονται οι σκιές από τις αιώνιες και χαριτωμένες μούσες των ονείρων μας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- (1) Ησίοδος, Θεογονία, 1-10
- (2) Τόνυ Χάρισσον, Κοιτάζοντας τις Μούσες
- (3) Τζέιμς Πέρισβαλ, Greece
- (4) Φλωμπέρ, Το ταξίδι στην Ελλάδα, μπφ. Π. Ζάννας
- (5) Τόνυ Χάρισσον, Κοιτάζοντας τις Μούσες

>> Στην κορυφή του Ελικώνα με φόντο τις βοιωτικές ακτές. (πάνω)
Στο δάσος της περίφημης Αρβανίτσας

